

1

Na České zemědělské univerzitě proběhl workshop o historických plužinách

Plužiny jsou pozůstatky historické parcelace, často patrné ve formě mezí nebo valů. Vznikly jako členění extravilánu vesnice (šlo o prostоровé uspořádání pozemků). Mají velký význam pro ekologii krajiny (vytvářejí specifické habitaty, zadržují vodu v krajině) i kulturně-historické hodnoty (jde o památky na středověkou kolonizaci a tradiční zemědělství, doklad historického hospodaření) a vytvářejí specifický obraz krajiny.

V polovině února 2024 proběhl na Fakultě životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze workshop o historických plužinách. Akce se zúčastnilo téměř 30 odborníků z různých institucí (např. z České zemědělské univerzity, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, Národního památkového ústavu a dalších). Cílem setkání bylo vzájemné seznámení různých týmů zabývajících se historickými plužinami. Byly prezentovány příspěvky z oborů krajinné ekologie, archeologie, botaniky i praktické ochrany plužin.

Václav Fanta (Fakulta životního prostředí ČZU) zdůraznil přírodní, historické i kulturní hodnoty plužin a referoval o nově vzniklé celostátní databázi dochovaných pozůstatků historických plužin, připravené v rámci projektu NAKI II.¹ Dále představil výsledky výzkumu vlivu různých

přírodních podmínek a historických procesů na typ plužiny.² Ivana Šitnerová a Jaromír Beneš (Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie JU) přednesli výsledky archeologického výzkumu vybraných mezních pásů, který přinesl nové poznatky týkající se stáří plužin a úvahy týkající se formování mezních pásů.³ Ve výzkumu pěti lokalit se ukázalo, že mezní pásy jsou často výrazně starší než první písemné zmínky o sídlech (např. Malonín a Debrné). Rovněž byla zaznamenána druhotná přestavba/rozšíření mnoha starších plužinových systémů (např. Rokštejn, Debrné). Jiří Riezner (Přírodovědecká fakulta Univerzity J. E. Purkyně) prezentoval specifické rysy historické kulturní krajiny se strukturálně výraznými plužinami ve východní části podhůří Jeseníků, k jejichž ochraně připravil návrh krajinné památkové zóny. Rovněž zdůraznil význam historických plužin pro biodiverzitu.

Tomáš Nitra (NPÚ, územní odborné pracoviště v Ostravě) pohovořil o poškozování agrárních tvarů na Jeseníku v důsledku těžby dřeva po kůrovcové kalamitě i o možných opatřeních k ochraně historických mezí. Ondřej Malina (NPÚ, územní odborné pracoviště v Lokti) představil výsledky dlouholetého mapování zaniklých středověkých vesnic na datech leteckého laserového skenování.⁴ Na interpretačních mapách ukázal různé jevy, které je možné v datech leteckého laserového skenování sledovat, např. obrys návsi, hranice intravilánu, hranice jednotlivých tratí, rastr plužiny a její rozsah. Zároveň prezentoval různé zajímavé příklady.

Obr. 1. Historické plužiny v CHKO České středohoří u Oblíku. Foto: Tomáš Jůnek, 2021.

■ Poznámky

1 Prohlížeč aplikace je přístupná na adrese: <https://naki-pluziny.hfbiz.cz/app/#/>, vyhledáno 7. 5. 2024.

2 Václav Fanta – Jaromír Beneš – Jan Zouhar et al., Ecological and historical factors behind the spatial structure of the historical field patterns in the Czech Republic, *Scientific Reports* 12, 2022, dostupné z: <https://www.nature.com/articles/s41598-022-12612-8>, vyhledáno 7. 5. 2024.

3 Jaromír Beneš – Kristina Janečková – Václav Fanta (ed.), *Plužiny. Historické polní systémy České republiky – The Plužina. Historical field systems of the Czech Republic*. Praha – České Budějovice: Fakulta životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze – Přírodovědecká fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2022, dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/364172359_Pluziny_Historicke_polni_systemy_Ceske_republiky_-_The_Pluzina_Historical_field_systems_of_the_Czech_Republic, vyhledáno 7. 5. 2024.

4 Dokumentace plužiny zaniklých středověkých vsí v Národním památkovém ústavu v projektu DKRVO Archeologie (on-line), *Zaniklé středověké vsi a jejich plužiny*, <https://sites.google.com/view/lidarzsv>, vyhledáno 25. 3. 2024. – Ondřej Malina, Nechráněná lesní krajina a její ohrožené příklady. Zaniklé středověké vsi s plužinou, jejich čitelnost a význam, *Památky* 2, 2023, č. 3 (Západní Čechy), s. 3–21.

Obr. 2. Přednáška Michala Vokurky o možnostech a limitech pramenné základny pro studium plužin v raném novověku. Foto: Jaromír Beneš, 2024.

Lukáš Holata (Archeologický ústav Jihočeské univerzity) a Jindřich Plzák (Archeodata) představili na příkladech míst zkoumaných terénním průzkumem, leteckým laserovým skenováním a SfM fotogrammetrií rozmanité i velmi nepatrné pozůstatky středověkých plužin, které jsou v podobě reliéfních tvarů zachovány v lesním prostředí (jde např. o mezní pásy, počátky a konce pole, jednotlivé záhony a souvratě či snosy kamení).⁵ Jana Mazáčková a Petr Žaža (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity) hovořili o dlouhodobém výzkumu zázemí hradu Rokštejna ve spojitosti s historickými plužinami a rekonstrukcí hospodářského potenciálu panství. Na základě kombinace rozboru antropogenních reliktů s propojenými přírodními fakty a zpracováním písemných pramenů i kartografických podkladů bylo možné zrekonstruovat přímé hospodářské zázemí hradu, tedy pozemky obdělávané přímo z hradního areálu. Ty byly následně rozděleny mezi nově vzniklé hospodářské dvory v 15. století a po zániku hradu a některých dvorů byly pozemky v 16. století rozparcelovány mezi sedláky okolních vsí, do jejichž katastrů se nově vzniklé parcely vtělily. Přednášející zároveň představili rekonstrukce velikosti hospodářského zázemí dvorů na panství Rokštejn a později Brtnice.

Jiří Škabrada (Univerzita Pardubice) prezentoval příklady mladších proměn plužin na mapách stabilního katastru – jedno z témat jeho nové sídelněhistorické publikace.⁶ Johana Jackovičová, Jitka Elznicová a Diana Holcová (Fakulta životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně) představily dlouholetý výzkum agrárních forem reliéfu zaměřený zejména na krajinně-ekologické aspekty a studium distribuce vybraných agrárních tvarů reliéfu v krajině.⁷ Iva Machová a Karel Kubát (Fakulta životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně) prezentovali výsledky dlouhodobého botanického a ekologického výzkumu agrárních valů a teras včetně významu valů pro okolní biotopy a studia rozličných typů valů.⁸ Michal Vokurka (Historický ústav AV ČR) promluvil o možnostech a limitech pramenné základny pro studium plužin v raném novověku. Díky archivním záznamům lze zkoumání krajiny „zalidnit“ a rozšířit o sociální aspekty.⁹ Jitka Ledvinková (Muzeum v přírodě Zubrnice) představila současný stav Mlýnského údolí v Zubrnici a úvahy nad obnovou historických plužin.

2

Diskuse se mj. týkala způsobu konstruování mezních pásů v minulosti, na což byly předloženy rozdílné názory, dále problematiky stability a dynamiky plužin (v diskusi se odrazilo jiné vnímání ze strany archeologů a botaniků), užívané terminologie (agrární valy, kamenice, meze, plužiny) a možností praktické ochrany plužin (zejména pomocí nástrojů památkové péče).

Organizátoři by rádi v příštích letech v pořádání workshopů pokračovali.

Ing. arch. Václav FANTA, Ph.D.
Česká zemědělská univerzita, Fakulta životního prostředí
vaclavfanta@seznam.cz

Mgr. Ivana ŠITNEROVÁ
Jihočeská univerzita, Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie
ivana.pravcova@gmail.com

■ Poznámky

5 Ondřej Malina – Lukáš Holata – Jindřich Plzák, Možnosti srovnávací analýzy plužiny zaniklých středověkých vsí. Vypovídací hodnota vybraných lokalit a role digitálního modelu reliéfu z dat leteckého laserového skenování, *Musaica Archaeologica* 6, 2021, č. 1–2, s. 177–196, dostupné z: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/karch/MusArch/6_1-2/07_Malina_et_al_WEB.pdf, vyhledáno 5. 6. 2024.

6 Jiří Škabrada, *Nástin vývoje vesnických půdorysů a plužin v Čechách. K výpovědní schopnosti map stabilního katastru*, Brno 2022.

7 Nedoceněné bio-kulturní dědictví. *Historické agrární valy a terasy* (on-line), Fakulta životního prostředí UJEP, <https://www.fzp.ujep.cz/historicke-agrarni-valy-a-terasy#>, vyhledáno 25. 3. 2024.

8 Iva Machová – Karel Kubát – Jitka Elznicová et al., *Význam agrárních valů v krajině a možnosti jejich využití při hospodaření. Recenzovaná metodika* (skripta), Ústí nad Labem 2011. – Iva Machová – Karel Kubát – Petr Novák, Druhá skladba stromového patra na agrárních valech a terasách v Českém středohoří, *Severočeskou přírodou* 50, 2018, s. 13–21. – Idem, Druhá skladba keřového patra na agrárních valech a terasách Českého středohoří, *Severočeskou přírodou* 51, 2019, s. 13–23.

9 Michal Vokurka, De la cartographie des forêts à la cartographie de la société dans la Bohême du XVIIIe siècle. In: Annie Antoine – Benjamin Landais (edd.), *Cartographier le parcellaire rural dans l'Europe d'Ancien Régime*, Rennes 2024, s. 429–448.